Вечір в казармі.

Пан капрал простягнувся на ліжку і крикнув:

— Другий цуг!*

Вояки збіглися до нього.

Підвівся на ліктях і зробив здивоване лице.

— Ота*во-во є другий цуг!? Ото-во-во-во-о!? Герштельт! Герштельт!.. * Казав я! Чули, один з другим? Абтретен марш! ** Як скажу "абтретен", то все, що жиє, має відскочити, як би в тебе, в твого тата і маму грім ударив! А, мокрі рекрути, я вам дам науку! Я кличу другий цуч, а він, один з другим, лізе, як стара, перевалена корова! Чекайте, я вас навчу дисципліни...

Почекав хвилину і раптом знов крикнув:

— Другий цуг!

З гримотом і тупотом, як стадо сполошених коней, кинулося все до нього.

— Герштельт!

Всі відскочили, як ошпарені.

— Падай!

Всі впали на землю.

— Встань! Всі схопилися.

Командував далі те саме, лиш у скорішому темпі.

Зчинився гуркіт і тупіт, як у кінській стайні.

За годинку настала задуха, шум і сопіння немов із тридцяти ковальських міхів.

Вояки витирали піт, стогнали, падали і зривалися.

Хтось штовхнув переднього під бік, бо той вдарив його зап'ястком у голову. Шепотом сипались прокльони, з кута долетів здушений сміх..

Від того сміху капрал мов сказився. Скочив, вхопив тріпачку і загатив по головах, плечах і руках.

* Відставити! (нім.) — Ред. '* Назад! (нім.)—Ред.

Тверді хлопські голови витримали, а капрал змучився. Сів на ліжко і закликав знов цілий цуг. Хлопці прибігли, і настала важка тиша. Капрал мовив хриплим голосом:

— А тепер знаєте, за що я дав вам такого духу? Рекрути дивилися на нього тупо.

— Пся кров! Матір вашу! Не знаєте?!

— Ні,— впало кілька голосів.

. — А онде що?! — показав на одне ліжко в куті; на нім лежав хтось під ковдрою.

Лукавий сміх блиснув з-під капралових брів:

— То є весь цуг?! А он хто лежить? Ідіть і тягніть його сюди за ноги.

Вояки кинулися до ліжка, як голодні вовки, і за хвилину тягнули товариша штовхаючи.

— Аби тебе грім забив! Дивись, а ми через нього так парились! А бог би тебе побив!

Блідий жовнір протирав очі і роззирався. Капрал взяв його на допит.

— Ти що за один?

— Сень Макітра.

— Ге, Сень, певно, бабин син.

— Ні, я не маю нікого.

— А звідки ж ти взявся, коли ти не маєш нікого? З кропиви? Ти, певне, покропивник?

— Не глуміться, пане капрал, мої тато і мама в могилі спочивають, а ви...

— Гм, Макітра... Чекай, будемо мати в чім мак терти! Ти чого заліз під одіяло, коли я кликав цуг?

— Я слабий.

— Ти слаби-ий? Чекай, я тебе вилікую. Ге, це якась телігенція — він мені тут буде коники пускати! То ти не мав кому на голову вилізти та

прийшов тут до мого цугу? Чекай, небоже, я тобі вилізу на твоє здоров'я... Можеш таки нині справити собі труну... Ти чому не писався хворим?

Макітра розбудився цілком, повів головою набік, на його лиці перемигнув дивний усміх і вмить щез, око стало студене, як сталь. По хвилі спитав:

— Що з того вийде? Я вже не раз писався, але побачив, що це ні на що...

Капрал побілів, втяв зубами губу, дивився довго на нього, а потім сказав:

— Я пізнаю по твоїх очах, що ти така гадина, якої світ не видів. Ну, але чекай, з мене ще більша гадина. Я вже виджу, що буду мати з тобою клопіт. Ми обоє так легко не розійдемося, як ти гадаєш.

Встав і нахилився до нього.

— За два місяці маю йти на урльоп *, я дуже радий би вирватися вже раз із цього проклятого пекла, але ади (вдарив себе в груди), аби я тут через тебе і два роки мав лишитися, то я тобі кінця доїду! Я тобі в'язи скручу! Чекай, хлопе, злодію!..

ч — Пане капрал,— сказав спокійно Макітра з тим самим холодним усміхом,— хто ж видів таке балакати? Чому ж би ви мали через мене не йти на урльоп? Але ж підете, бігме, підете! Підете навіть скорше!.. Капрал тупнув ногою:

— Мовчи! — Потім звернувся до інших:— Хлопці, коли він так одіяло любить, то дайте йому його цієї ночі, бо будете всі паритись через нього. Один за всіх — всі за одного; такий наказ у війську.

— Добре! — гукнуло з десять голосів.

"Дати одіяло" — значить кинути вночі на когось одіяло і задушити або вимісити чоловіка так, аби вмер він у госпіталі.

— А я вам, хлопці, раджу — дайте спокій з одіялом,— звернувся Макітра до товаришів.

—. Або що?! Диви, який знайшовся! Ще страшить, гї-гї!

— На мені аж сорочка полотном стала! — додав перко-носий Юхт, що сховав тим часом Макітрин хліб з полички.

— Другий цуг! Вояки збіглися.

— Мой, не хочу блузи на собі!

Кілька стягало з капрала блузу, а він тим часом навчав:

— Наказ має бути наказ. Аби я тобі не знати що казав, то мусиш все зробити. Якби я тобі що злого казав зробити, то ти можеш на другий день рано писатися до рапорту, але наказ мусить бути виконаний, бо інакше за субординацію йдеш до тюрми. Скажу тобі: "Хлопе, хапай рушницю і стріляй-ся!" — або: "Лізь на вікно і скачи з другого поверху!" — ти хапаєш рушницю і стріляєш або скачеш з другого поверху, а завтра можеш йти і писати на мене до рапорту, чи як собі хочеш, але наказ має бути наказ!.. Хлопе, а якби я так сказав тобі:— Бери сірник і підпали хату!

— Єсть! — крикнув Юхт, як несамовитий, і прибіг з пачкою сірників. — Котру хату кажете підпалити, пане капрале?

— Чекай, гадюко! А... ти хочеш підпалити?! Злодію,— таж за се кримінал! Хати не вільно підпалювати, і тому, коли б я тобі такий наказ дав, то ти не смієш мене слухати, бо такий наказ не є важний.

* Відпустка (нім.).— Ред.

Капрал перервав науку військових правил і крикнув:

— Мой, не хочу штанів на собі! Стягли панталони.

— Мой, не хочу черевиків!

Макітра стягнув черевики, капрал притримав їх пальцями, раптом пустив, той полетів з черевиком і мало не вибив собі зубів, вдарившись об залізну піч.

Капрал вийняв цигарку.

— Горить!

Двадцять людей прибігло і вийняло сірники з кишені.

— А тепер все, що жиє, стелить ліжка і лягає! Стелили ліжка, складали мундири, молилися і лягали. Черговий, якому припала нині черга, виліз на стіл, взяв

одною рукою закрутку лампи і прочитав напам'ять:

— Добраніч, панове старші, і вам, колеги! Світло з хати — дівчина до хати, аби пан капрал мали що кохати!

— Файно! — муркнув капрал.

Жовнір фукнув у лампу, і стало темно, як під землею.

— Котрий скаже нині байку?

По довгім торзі зачав оповідати Савчук:

— …Був раз жовнір, що не знав ніякого страху. Не боявся він ні ночі, ні громів, ні ворога, ні смерті. І не мав він нікого й нічого, лише такий камінь, що був чистий, як сльоза, і світив, немов роса на схід сонця. І носив він той камінь при собі, і беріг його від людей, і видів себе в ньому, як у дзеркалі. А був той камінь дивний: від кривди темнів, від просвітку ставав ясніший...

Одні слухали це оповідання, інші заглибилися в свою гризоту, в спогади і западали в сон.

Макітра скулився під ковдрою і кашляв. Сів на ліжку, обняв обіруч коліна, підсунув їх аж під шию та стиснув зуби — так кололо його в грудях і спирало дух. Знов душило його до кашлю, в грудях і горлянці стало гаряче, виступив холодний піт. Він зомлів. Через годину пробудився, сидячи з головою, схиленою на коліна. В пам'яті промайнув один ранок. Сень стоїть перед лікарем, той наказує скинути сорочку, обстукує його кулаком так, аж чути у другій кімнаті, і каже, що йому нічого не хибує.

— …А він таки не піддався і, як лежав лише в сорочці, так встав, узяв карабін, настромив багнет і пішов відбирати свій камінь, в якому була мамина сльоза і його честь,— гуділи слова казки.

З далекого кута долетів шепіт:

— Мой, Грицю, кажу тобі — не лізь! Ти хочеш якої біди? Тебе.який напав? Ти капралів вірник? Таж завтра може таке саме впасти на тебе.

Кажу тобі — не йди, бо, не дай, боже, чого, то я сам таки досвіта йду і пишу рапорт на тебе.

Вчув це Макітра. Зняв потихеньку гвинтівку з залізного гака, наложив під одіялом багнет, взяв коробку з п'ятьма патронами і заклав їх в замок. Підсунувся до залізної штаби п головах ліжка, обпер карабін на колінах і чекав.

Савчук кінчив казку сонним голосом, вкінці затих. Дехто хропів...

Згодом скрипнула дошка в підлозі, щось зачепилось об стіл, там мовби придушений хихот.

Злодійський рух з куткка посувається до середини залу, до Макітриного ліжка.

Сусідній товариш хропе на всі заставки, от вони вже коло нього, минають його — спинилися праворуч від Макітри. Два по боках, один у ногах розтягають щось і насувають на ліжко. Чиїсь руки лапають по ліжку і скрадаються до ніг Макітри, як вовки.

Тут хтось, немовби його грім луснув, підняв трійголос і гепнув на землю, потім перекинувся стіл, гримнув постріл, аж казарма здригнула, і все, що жило, схопилося на ноги.

— Гвалт! Караул! Пане капрале! Світло!

Новий постріл впав потемки на ліжко капрала. Той схопився і чмихнув під ліжко. Влетів вартовий з ліхтарем, капрал з денної черги, фельдфебель та офіцер.

На підлозі качався прибитий Юхт, за столом зойкав і трусився піддячий.

Раптом очі всіх упали на Макітру. Він кинувся за капралом під ліжко, той вискочив, розправив руки і заревів, як звір:

— Чи ти варіят, чи хворий?

В ту ж мить гримнув четвертий постріл. Капрал схопився однією рукою за груди, другу спер поза себе до стіни, поволі зсунувся вбік і впав на ліжко.

— Ти що робиш? — крикнув офіцер і вихопив у нього карабін.

Макітра поклав руки на коліна. На сорочці у нього червоніла кров. Він посміхнувся безглуздо і сказав спокійно:

— А що ж би?.. Цим двом свинтухам я дав одіяло, того сучого сина пустив у відпустку, а мене беріть до шпиталю чи до тюрми — мені все одно...